

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра психології та соціальної роботи

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Соціалізація дітей середнього шкільного віку з особливими
освітніми потребами засобами арт терапії

Виконала: студентка групи СРм-2
спеціальності 231 Соціальна робота
Руденко Тетяна Анатоліївна
Керівник: Гордієнко Н. М.,
Рецензент: Баханкова Ю. О.
Нормоконтроль ____ Анастасія ШТЕПЕНКО

Запоріжжя
2024 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 76 с., 8 рис., 7 табл., 46 джерел, 3 додатки.
Об'єктом дослідження є соціалізація дітей середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами.

Предметом дослідження є процес соціалізації дітей середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами засобами арт терапії. Мета роботи: теоретично обґрунтувати і перевірити ефективність програми, спрямованої на соціалізацію дітей середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами засобами арт терапії. В магістерській роботі використовуються наступні методи дослідження: теоретичні – вивчення й аналіз літературних джерел, узагальнення та систематизація психологічної та соціально-педагогічної літератури з проблеми дослідження; емпіричні – констатувальний і формувальний експерименти; кількісний та якісний аналіз результатів дослідження.

Магістерська робота спрямована на виявлення особливостей соціалізації дітей середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами засобами арт терапії. Розглянуто основні поняття, визначено рівні соціалізації та адаптації, обґрунтовано застосування засобів арт терапії підвищенні рівня соціалізації дітей середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами.

В процесі виконання практичної частини було розроблено та експериментально перевірено цикл занять, спрямованих на соціалізацію дітей середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами засобами арт терапії. Результати дослідження пройшли апробацію на Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні орієнтири освітньої реабілітації в умовах воєнного стану та повоєнного часу: проблеми, рішення, перспективи».

СОЦІАЛІЗАЦІЯ, ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ, СОЦІАЛЬНА
АДАПТАЦІЯ, АРТ ТЕРАПІЯ.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В процесі демократизації українського суспільства набула поширення ідея гуманізації освіти та пріоритету особистості. Всебічний розвиток, навчання, виховання, виявлення талантів, соціалізація особистості для життя в суспільстві, цивілізована взаємодія з природою, прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, свідомий життєвий вибір і самореалізація, відповідальність, праця, участь у громадській діяльності, бережливе ставлення до сім'ї, країни довкілля, спрямованість діяльності на користь іншим людям і суспільству—важливі компетенції, які повинні набути учні у процесі навчання в освітньому закладі.

Розвиток суспільно-політичного устрою України визначає нові вимоги до системи освіти, в тому числі й до освіти людей з особливими потребами. Тема інклюзивної освіти з року в рік стає все більш актуальною. Інклюзія Давно вийшла за рамки медицини, спеціальної освіти(логопедії,олігофренопедагогіки, сурдопедагогіки тощо) та спеціальної психології.За Офіційними статистичними даними в результаті розвитку інклюзивного навчання у 2022/2023 н. р. кількість учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах ЗЗСО збільшилась на 1175 осіб і становить 33861 учнів (у 2021/2022 – 32686 учнів). Кількість інклюзивних класів збільшилась на 1779 одиниць і становить 24995 таких класів (було 23216 класів) [39].

Проблема організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами, їх адаптації та інтеріоризації стає все більш актуальною. Оскільки соціалізація дітей з особливими потребами в умовах освітнього простору посідає основне місце у професійній соціально-педагогічній діяльності фахівців, соціальні педагоги все більше залучаються до цього процесу.

Головною метою стратегічного розвитку інклюзивної освіти є залучення учнів з особливими потребами до основ культури і цивілізації, забезпечення їхньої включеності в суспільство та підготовки до активної участі в суспільному житті. Проте, соціально-педагогічний супровід цих дітей реалізуються належним чином. Це пов'язано з відсутністю необхідних знань про умови, методи, засоби та прийоми соціально-педагогічної підтримки дітей в умовах освітнього середовища.

На жаль, у практиці освітніх закладів процес соціалізації особистості залишається привілеєм виховання, який, в контексті традиційних освітніх моделей, набуває другорядного статусу і поступається процесу навчання. Як Наслідок, більшість випускників шкіл мають недостатньо сформовані життєві та соціальні навички, низький рівень адаптації до суспільства, не можуть знайти роботу та створити сім'ю. Тому вивчення зазначеної проблеми є актуальним.

Процес соціалізації дітей та молоді розглядають С. Савченко, І. Бех, Ю. Бистрова, С. Максименко, О. Караман, В. Синьов, Тарасун, М. Шеремет. Процес реабілітації осіб з особливими потребами досліджують. Шевцов, І. Моргуліс В. Кобильченко, , О. Романенко. Такі науковці як І. Кулагіна, Г. Шаумаров та А. Іваненко Вказують Несформованість життєвої стратегії у осіб з особливими потребами, на здатність до побудови власного майбутнього та вказують на низький рівень їх соціалізації.

Вчені С. Конопляста, Н. Тарасенко, М. Шеремет, І Єременко Досліджують особливості у дітей з особливими потребами інтеграційних навичок та специфіку формування моральних якостей та соціальних норм.

Є. Синёва, О. Гаврилов, В. Кобильченко розглядали проблему формування у дітей з особливими потребами соціальних компетентностей. Серед сучасних засобів соціалізації дітей з особливими потребами важливе місце посідає соціально-педагогічний напрям – арт терапія, яка акцентує увагу на особистості, звертає увагу на внутрішній світ дитини та створює довірливу

атмосферу. Ї. Обухова, А. Кічіган, О. Кондрицька, В. Бондар присвятили значну кількість робіт впливу арттерапії на дітей із особливими потребами.

Однак, вище зазначена проблема не набула суттєвого розвитку в теорії і практиці навчання дітей.

Актуальність розглянутої проблематики визначила вибір теми кваліфікаційної (магістерської) роботи у такій редакції: «Соціалізація Дітей Середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами засобами арт терапії».

Об'єкт дослідження: соціалізація дітей середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження: процес соціалізації дітей середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами засобами арт терапії. Мета дослідження: теоретично обґрунтувати і емпірично дослідити ефективність використання засобів арт терапії в процесі соціалізації дітей середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами. **Завдання дослідження:**

1. Проаналізувати сутність та зміст поняття «соціалізація». 2. Визначити соціально-педагогічні умови соціалізації дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного середовища. 3. Дослідити значення арт терапії в процесі соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

4. Визначити шляхи діагностики соціалізації дітей середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами. 5. Розробити програму соціалізації дітей середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами засобами арт терапії. 6. Емпірично перевірити ефективність програми соціалізації дітей середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами засобами арт терапії.

Для вирішення поставлених завдань використано наступні **методи дослідження:**

– теоретичні: аналіз та узагальнення, систематизація теоретичних джерел з теми;

– емпіричні: педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи); використано комплекс методик: методика М. Рожкова «Діагностика рівня соціалізації учня», методика А. Фурмана «Дослідження соціальної адаптованості»;

– статистичні: кількісний та якісний аналіз результатів дослідження. **Теоретична значущість роботи:** проаналізовано сутність та зміст поняття «соціалізація»; визначено соціально-педагогічні умови соціалізації дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного середовища, досліджено роль арт терапії в процесі соціалізації дітей середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами.

Практична значущість дослідження полягає у розробці та експериментальній перевірці програми соціалізації дітей середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами засобами арт терапії; результати, що отримано у ході дослідження, можуть бути використані студентами під час вивчення специфіки роботи з дітьми з особливими освітніми потребами у курсі соціально-педагогічних і психолого-корекційних дисциплін, соціальними педагогами, вчителями, фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів.

База дослідження. Запорізький навчально-виховний комплекс «Запорізька Січ» військово-спортивного профілю Запорізької міської ради Запорізької області, ЗНВК «Основа».

Апробація результатів дослідження на Міжнародній Науково-практичній конференції «Стратегічні орієнтири освіти та реабілітації в умовах воєнного стану та повоєнного часу: проблеми, рішення, перспективи».

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Основний обсяг роботи викладено на 56 сторінках, загальний обсяг дослідження складає 76 сторінок. Дослідження містить 9 таблиць, 9 рисунків.

ВИСНОВКИ

Відповідно до мети та завдань магістерської роботи нами було зроблено наступні висновки:

1. Узагальнення результатів дослідження теоретичних джерел дозволяє проаналізувати сутність та зміст поняття «соціалізація», під яким ми розуміємо двосторонній процес, при якому особа взаємодіє з соціальним середовищем та передбачає як її включення у суспільні відносини через засвоєння норм та соціального досвіду, так і їх відтворення на рівні особистості.

2. Соціалізація – це процес складний та неоднозначний. Він залежить від того, до якого соціального середовища потрапляє людина. Саме оттого, які освітні та корекційні умови створені в закладах системи освіти, його змістовного наповнення залежить успішність соціалізації дитини.

3. Процес соціалізації відбувається на всіх вікових етапах розвитку особистості в процесі спілкування та діяльності. Особливого значення соціалізація набуває у молодшому шкільному віці. Важливим інститутом соціалізації виступає школа.

4. Для забезпечення здатності особистості з особливими освітніми потребами до соціальної адаптації та інтеграції в суспільство необхідно створити інклюзивну освіту, тобто, умови для здобуття ними освіти в межах освітнього середовища. В процесі дослідження виявлено, що здобувачі освіти з особливими освітніми потребами мають проблеми в освітній, комунікативній, медичній та побутовій сферах, вони мають особливі соціальні потреби та відрізняються від своїх здорових однолітків. Вони мають визначні особливості в соціокультурній сфері та потребують спеціальних умов для адаптації соціалізації та подальшої інтеграції в суспільство.

Процес соціалізації здобувачів освітніх послуг середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами має свої особливості, їх діяльність повинна бути спрямована на засвоєння визначних норм і правил поведінки в соціумі, здатність до їх дотримання, що буде сприяти їх подальшій успішності у житті. Школярі мають навчитися жити взаємодіяти в колективі. Арт Терапія виступає одним із ефективних засобів соціалізації та спрямована на усвідомлення та оволодіння різними соціальними ролями, соціальним досвідом ефективної взаємодії в соціумі.

5. Досліджено рівень соціалізованості здобувачів освіти середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами за методиками: «Моніторинг соціалізації особистості учня» М. Рожкова та «Дослідження Соціальної адаптованості» А. Фурмана.

6. Під час проведення експерименту результати констатувального етапу довели, що в експериментальній групі у респондентів переважає низький та середній рівні соціалізованості, а це свідчить про необхідність впровадження програми соціалізації засобами арт терапії, спрямована на підвищення рівня соціалізованості дітей середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами.

7. Розроблено програму соціалізації, спрямовану на підвищення рівня соціалізованості здобувачів освіти середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами засобами арт терапії. Запропоновану програму було реалізовано протягом жовтня-листопада 2023 року з учнями ЗНВК «Запорізька Січ» та ЗНВК «Основа». У процесі впровадження програми було виділено три етапи: початковий (визначення рівнів соціалізованості та адаптації), основний (реалізація практичної частини циклу занять з використанням засобів арт терапії) та заключний (повторна діагностика). Цикл складається з 15 занять, на яких активно використовуються засоби арт терапії. Заняття проводяться у груповій формі двічі на тиждень. Всі заняття включають вступний та основний етапи.

Під час занять було реалізовано теоретичний та практичний компоненти, з використанням засобів арт терапії.

На заключному етапі обов'язково підводилися підсумки.

Після впровадження занять з арт терапії було проведено повторне дослідження для доведення ефективності впровадженої програми. В Експериментальній групі відбулися суттєві зміни в рівнях соціалізованості здобувачів освіти середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами: Результати повторного діагностування соціалізації здобувачів освіти середнього шкільного віку з особливими потребами довели, що в експериментальній групі 33,31% опитаних мають низький рівень соціалізації, 61,37% – середній рівень, а 5,32% – високий рівень. В Контрольній Групі 66,63% опитаних мають низький рівень соціалізації, 33,37% – середній рівень, немає здобувачів освіти з високим рівнем соціалізації. Отже, в експериментальній групі сталися значні зміни щодо підвищення рівня соціалізації здобувачів освіти. Високий рівень збільшився на 5,32%, середній рівень збільшився на 30,05%, а низький рівень розвитку соціалізації зменшився на 29,75%. В той же час в контрольній групі суттєвих змін не спостерігалось. Результати повторного діагностування соціальної адаптованості показали, що в експериментальній групі у 39,68% опитаних низький рівень особистісної адаптованості, 55,98% респондентів мають очевидний рівень соціальної адаптованості, а 4,34% учнів мають стійкий очевидний рівень дезадаптованості. В контрольній групі результати незмінилися. Таким чином, в експериментальній групі збільшився показник адаптованості на 13%, показник неадаптованості зменшився на 4,84%, показник дезадаптованості зменшився на 8,53%. В експериментальній групі була виявлена позитивна динаміка. В контрольній групі значних змін не відбулося. В процесі дослідження було доведено, що вплив засобів арт терапії на соціалізацію здобувачів освіти середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами є беззаперечним.

Таким чином, ми переконалися в ефективності впровадженої програми із застосуванням засобів арт терапії, спрямованої на підвищення рівня соціалізованості здобувачів освіти середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами. Отже, завдання дослідження виконані, мета магістерської роботи досягнута. Перспективи подальшої роботи вбачаємо у вдосконаленні використання засобів арт терапії для підвищення соціалізації здобувачів освіти середнього шкільного віку з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Разом з цим варто зауважити, що, дана робота не претендує на завершеність дослідження з даної проблеми та буде продовжена.